

บทที่ 5

ภูมิภาค (REGIONS)

ภูมิภาคคืออะไร คำถามนี้คงมีคำตอบที่เป็นไปได้หลากหลาย ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของการถาม แต่คำตอบที่ค่อนข้างจะเป็นที่นิยมคือ *แนวคิดของบริเวณทางภูมิศาสตร์* ที่ประกอบขึ้นเป็นเอกภาพหนึ่ง ๆ ที่ทั้งบริเวณมีบางสิ่งบางอย่างร่วมกัน พื้นฐานแนวคิดเกี่ยวกับภูมิภาคคือ ระดับของความสัมพันธ์ต่อกันที่ค่อนข้างสูงในพฤติกรรมระหว่างส่วนต่าง ๆ ของภูมิภาค เนื่องจากความสัมพันธ์ต่อกันของโครงสร้างภายในนี้สามารถเป็นไปได้ในสองลักษณะที่ตรงข้ามกัน ดังนั้น เราจึงแบ่งพื้นที่ออกเป็นภูมิภาคด้วยแนวทางที่แตกต่างกันสองประเภท คือ (1) ภูมิภาคเหมือนกัน (homogeneous) และ (2) ภูมิภาคมีจุดรวมร่วมกัน (nodal)¹

ภูมิภาคเหมือนกันหนึ่ง ๆ ถูกแบ่งเขตบนพื้นฐานของ *ความเป็นเอกภาพภายใน* (internal uniformity) เช่น นาข้าวแถบอยุธยา-สุพรรณบุรี (หรือกว้างกว่านั้นคือแถบภาคกลางของประเทศไทย) เป็นภูมิภาคเหมือนกันทางการเกษตร เพราะทุก ๆ ส่วนปลูกพืชแบบเดียวกัน และในลักษณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงภายนอกบางอย่าง เช่น ราคาประกัน ปีที่แห้งแล้ง หรือการเปลี่ยนแปลงในความต้องการข้าวของตลาดโลก จะกระทบทั้งภูมิภาคในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้ความเหมือนกันอาจหมายถึงไปถึง วัฒนธรรมเดียวกัน ภาษาที่ใช้ เชื้อชาติ ฐานะทางเศรษฐกิจ ฯลฯ และภูมิภาคเหมือนกันอาจหมายถึงละแวกหนึ่ง ๆ เช่น สลัม ชุมชนของเชื้อชาติหนึ่ง ก็ได้

ทางเลือกอีกอันหนึ่งของการแบ่งภูมิภาคคือ *ภูมิภาคมีจุดรวมร่วมกัน* โครงสร้างของภูมิภาคแบบนี้จะเหมือนโครงสร้างของเซลล์ คือจะมีนิวเคลียสและบริเวณที่สนับสนุนรอบ ๆ พื้นฐานของความสัมพันธ์กันหรือผลประโยชน์ร่วมกันของภูมิภาคแบบนี้ จะเป็นการรวมตัวกันทางหน้าที่ (functional integration) จากที่เราวิเคราะห์มาก่อนหน้านี้ เราได้รับรู้ถึงแนวทางที่กิจกรรมต่างประเภทกันตั้งอยู่ใกล้กัน และพึ่งพาอาศัยกัน ด้วยการเลือกที่จะตั้งอยู่ในบริเวณ

¹ Edgar M. Hoover, *An Introduction to Regional Economics*, 2nd ed. (New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1975), p. 151

เดียวกันและยังผลประโยชน์ให้แก่กันและกัน ดังนั้นภายในภูมิภาคหนึ่ง ๆ จะมีปริมาณการเคลื่อนย้ายสินค้าและบริการระหว่างกิจกรรมอย่างมาก โรงงานหนึ่ง ๆ ชื้อ ไฟฟ้า แรงงาน สาธารณูปโภค และวัตถุดิบบางอย่างจากผู้ผลิตในท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกัน ธุรกิจขายส่งจะขายสินค้าให้กับร้านขายปลีก และใช้แรงงาน บริการสาธารณะ และปัจจัยการผลิตบางอย่างจากภายในภูมิภาค หรือจะกล่าวอย่างกว้าง ๆ ก็คือ เกือบทุกคนในภูมิภาคจะเป็นทั้งผู้ซื้อและผู้ขายกับคนอื่นในภูมิภาค ดังนั้นจึงช่วยสนับสนุนการคงอยู่ของกิจกรรมอื่น

นอกเหนือจากการพึ่งพาอาศัยกัน โดยผ่านทาง การซื้อและการขายสินค้าและบริการในท้องถิ่น กิจกรรมในภูมิภาคอาจกระทบกิจกรรมอื่น โดยการแย่งกันใช้ที่ดินและทรัพยากรในท้องถิ่นที่หายากอื่น ๆ และยังมีผลกระทบซึ่งกันและกัน โดยการร่วมมือกันสร้างการประหยัดจากการรวมตัวกัน จนอาจกลายเป็นเมืองอย่างที่ไดวิเคราะห์มา

แม้ว่า เราจะไม่สามารรถเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างกันในระบบเศรษฐกิจของภูมิภาคได้ทั้งหมด แต่เรารู้ว่ามีอยู่อย่างแน่นอน ผลก็คือในภูมิภาคหนึ่ง ๆ จะมีผลประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้นการกระทำบางอย่างร่วมกันจะช่วยปรับปรุงสวัสดิการของภูมิภาค ปรกติแล้ว เมืองและบริเวณรอบ ๆ ถือเป็นภูมิภาคมีจุดรวมร่วมกันหนึ่ง ๆ ส่วนที่เป็นศูนย์กลางสำคัญของธุรกิจและการจ้างงานจะแตกต่างอย่างมากจากบริเวณที่อยู่อาศัย แต่จะเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดด้วยกระแสการไหลของแรงงาน สินค้าและบริการ ดังนั้นเมื่อพิจารณาทั้งหมดในฐานะของภูมิภาคหนึ่ง ๆ จะช่วยให้เราเข้าใจการตอบสนองของทั้งบริเวณ ต่อการเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการกินดีอยู่ดี เพราะไม่ว่าศูนย์กลางหรือบริเวณรอบข้างจะไม่สามารถเจริญได้ ถ้าขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไป

นอกจากการแบ่งภูมิภาคออกเป็นสองแนวทางแล้ว ในบางครั้งเพื่อความสะดวกในการบริหารและวางแผน อาจมีการแบ่งพื้นที่เป็นภูมิภาค ภูมิภาคย่อย ชุมชน ฯลฯ ก็มักจะใช้แนวความคิดของภูมิภาคเหมือนกันและภูมิภาคมีจุดรวมร่วมกันเป็นแนวทางในการแบ่ง อาทิ เช่น การแบ่งภูมิภาคของประเทศไทยเป็นสี่ภาคนั้น อาศัยแนวทางของความเหมือนกันทางภูมิศาสตร์ โครงสร้างอาชีพ วัฒนธรรม การเชื่อมโยงกันทางเศรษฐกิจ ฯลฯ การวางแผนประกันราคาพืชผลก็อาศัยความเหมือนกันทางอาชีพ เป็นต้น เหตุที่ต้องมีการแบ่งพื้นที่เพื่อการบริหารนั้น เป็นเพราะแนวโน้มที่การปกครองจะเป็นการบริหารในท้องถิ่นมากขึ้น แต่ละท้องถิ่นต้องการมาตรการที่แตกต่างกัน แล้วแต่ปัญหาที่ท้องถิ่นดังกล่าวเผชิญอยู่ ด้วยเหตุนี้การแบ่งจึงต้องคำนึงถึงความเหมาะสมว่า แต่ละส่วนในพื้นที่ที่มีความเกี่ยวพันกันมากน้อยเพียงใด มาตรการนี้หรือนโยบายที่เสนอมีผลต่อทั้งภูมิภาคหรือไม่

แม้ว่าการแบ่งพื้นที่เป็นภูมิภาคเหมือนกันและภูมิภาคมีจุดรวมร่วมกันจะเหมาะสมในทางปฏิบัติ แต่ทั้งสองแบบมีบทบาทที่แตกต่างกันในการจัดองค์การทางพื้นที่ของสังคม โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากกระแสของการค้า พื้นฐานของภูมิภาคเหมือนกันคือการมีผลผลิตหนึ่ง ๆ ที่สามารถส่งออก ทั้งภูมิภาคเป็นบริเวณที่มีอุปทานเหลือเพื่อสำหรับผลผลิตนั้น ๆ ผลก็คือ ส่วนต่าง ๆ ของภูมิภาคไม่มีเหตุผลที่จะค้าขายระหว่างกัน ในทางตรงกันข้าม ในภูมิภาคมีจุดรวมร่วมกันนั้น การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการระหว่างกันเป็นเหตุผลหลักที่รวมตัวเป็นภูมิภาค ปรกติจะมีศูนย์กลางหลักหนึ่ง ๆ (เมืองใหญ่ในภูมิภาค) อาจจะมีศูนย์กลางย่อยและบริเวณในชนบทรอบ ๆ ทั้งสองหรือสามส่วนจะสนับสนุนส่วนอื่นและเชื่อมโยงกันด้วยการค้าภายใน เนื่องจากภูมิภาคมีจุดรวมร่วมกันเกี่ยวข้อกันทางเศรษฐกิจอย่างมาก ดังนั้นในตอนนั้นเราจะพิจารณาประเภทของความสัมพันธ์ที่พึ่งพาอาศัยกัน ที่เชื่อมกิจกรรมต่าง ๆ ในภูมิภาคเข้าด้วยกันอย่างละเอียด

ความสัมพันธ์ของกิจกรรมภายในภูมิภาค (RELATIONS OF ACTIVITIES WITHIN A REGION)

เราสามารถแบ่งความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมได้เป็นสามแบบคือ (1) ความสัมพันธ์แนวตั้ง (2) ความสัมพันธ์แนวขวาง และ (3) ความสัมพันธ์แบบสนับสนุนกัน² ซึ่งทั้งหมดก็คือสิ่งที่เราวิเคราะห์มาก่อนหน้านี้ที่ว่า ความสัมพันธ์ทางด้านที่ตั้งระหว่างสองกิจกรรมอาจดึงดูดซึ่งกันและกัน หรือผลักดันกัน นั่นเอง

ความสัมพันธ์แนวตั้ง (Vertical Relationships)

เมื่อผลผลิตของกิจกรรมหนึ่งในภูมิภาคเป็นปัจจัยการผลิตของกิจกรรมอื่น ต้นทุนค่าขนส่งจะลดลงด้วยการอยู่ใกล้กันของทั้งสองกิจกรรม และการมีอยู่ของกิจกรรมแบบใดแบบหนึ่งในภูมิภาค จะยกระดับความน่าสนใจของภูมิภาคในฐานะของที่ตั้งของกิจกรรมอีกแบบหนึ่ง ดังนั้นความสัมพันธ์แนวตั้งจึงมักก่อให้เกิดการดึงดูดซึ่งกันและกัน เราอาจแบ่งความสัมพันธ์แนวตั้งเป็นสองส่วนคือ การเชื่อมโยงไปข้างหน้า และการเชื่อมโยงไปข้างหลัง อย่างไรก็ตามค่อนข้างยากที่ภูมิภาคหนึ่งๆจะมีการดึงดูดในสองทิศทางนี้เท่า ๆ กัน

การเชื่อมโยงไปข้างหลัง (Backward linkage) หมายถึง การดึงดูดระหว่างกันที่เป็นประโยชน์กับกิจกรรมที่สนองปัจจัยการผลิต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ กิจกรรมที่ผูกพันกับ

2 *ibid.*, pp. 157-162

ตลาดจะถูกดึงดูดโดยการมีอยู่ของกิจกรรมที่รับซื้อผลผลิตของเขา เราเรียกว่าเป็นการเชื่อมโยงไปข้างหน้า เพราะเป็นการส่งถ่ายผลกระทบไปให้กับกิจกรรมที่อยู่ข้างหลังในกระบวนการผลิต จำพวกผู้สนองปัจจัยการผลิต การเชื่อมโยงไปข้างหน้านี้มักพบเห็นอยู่บ่อย ๆ เนื่องจากกิจกรรมจำนวนมากในภูมิภาคมักผลิตเพื่อสนองความต้องการของตลาดภายใน ยิ่งภูมิภาคใหญ่ขึ้นเท่าใด ความสำคัญของตลาดในท้องถิ่นยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น กิจกรรมที่มุ่งให้บริการผู้อยู่อาศัย เช่น ธุรกิจขายปลีกและขายส่งเกือบทั้งหมด บริการทางธุรกิจส่วนใหญ่ สาธารณูปโภค บริการของรัฐ การก่อสร้าง และการผลิตสินค้าที่เน่าเสียง่ายและมีขนาดใหญ่จำพวก ไอศกรีม ขนมปัง หนังสือพิมพ์ ฯลฯ มักจะได้รับผลประโยชน์จากการเพิ่มขึ้นของการจ้างงานและรายได้ของภูมิภาค ซึ่งก็คือว่าเป็นผู้รับผลประโยชน์จากการเชื่อมโยงไปข้างหน้า

การเชื่อมโยงไปข้างหน้า (Forward linkage) หมายถึง ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่ส่งถ่ายไปยังข้างหน้าของกระบวนการผลิต กิจกรรมที่ได้รับผลกระทบโดยการเชื่อมโยงไปข้างหน้าจะต้องอ่อนไหวกับราคาหรืออุปทานของปัจจัยการผลิตในท้องถิ่น ตัวอย่างของการเชื่อมโยงไปข้างหน้าแบบหนึ่งคือ กิจกรรมที่ใช้ผลผลิตพลอยได้ (by-product) ของกิจกรรมอื่นในภูมิภาค เช่น โรงงานทำกาว โรงงานปุ๋ย หรือโรงฟอกหนัง ในบริเวณที่มีกิจกรรมประเภทอาหารทะเลบรรจุกระป๋อง อาหารทะเลแช่แข็ง หรือโรงฆ่าสัตว์ อยู่จำนวนมาก หรือการมีอยู่ของโรงงานทอผ้าและโรงงานฟอกย้อม มักจะถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญตัวหนึ่งในการตัดสินใจเลือกที่ตั้งของกิจกรรมตัดเย็บเสื้อผ้า เพราะหมายถึงผ้าราคาถูกกว่าหรือสนองความต้องการได้เร็วกว่า ซึ่งความสำคัญของการเชื่อมโยงไปข้างหน้านี้ เราจะเห็นได้อย่างเด่นชัดจากการให้ความสนใจอย่างมากต่อ “โครงสร้างพื้นฐาน” (อุปทานของบริการสาธารณะพื้นฐาน) ในการพัฒนาภูมิภาคล้าหลังที่มีรายได้ต่ำ

ความสัมพันธ์แนวขวาง (Horizontal Relationships)

ความสัมพันธ์แบบนี้เป็นการแข่งขันกันของกิจกรรม หรือหน่วยธุรกิจในกิจกรรมประเภทเดียวกัน เพื่อแย่งตลาดหรือปัจจัยการผลิต ผลกระทบต่อการเลือกที่ตั้งคือการผลัดกันซึ่งกันและกัน ซึ่งตรงข้ามกับการดึงดูดซึ่งกันและกันในความสัมพันธ์แนวตั้ง

ผลกระทบต่อการเจริญเติบโตและการพัฒนาภูมิภาคคือ การแข่งขันกันของกิจกรรมต่างๆในทรัพยากรในท้องถิ่นที่หายากและไม่สามารถเพิ่มได้ง่าย ๆ เช่น ประเภทของแรงงานหนึ่ง ๆ ที่ตั้งริมแม่น้ำและอากาศสะอาด การเข้ามาของกิจกรรมใหม่ที่ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นแบบนี้มักจะทำให้ต้นทุนสูงขึ้น และอาจจะส่งผลร้ายกับกิจกรรมอื่นที่ต้องการทรัพยากรแบบเดียวกัน ดังนั้น ในฐานะของภูมิภาคจึงต้องเสี่ยงเมื่อต้องเผชิญกับความสัมพันธ์แนวขวางนี้

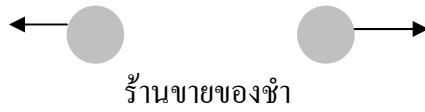
เช่น ต้องเลือกว่าจะยอมให้ที่ตั้งริมน้ำและมีน้ำสะอาดเป็นที่ตั้งของกิจกรรมที่ก่อให้เกิดมลภาวะ หรือจะเก็บเอาไว้สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยหรือเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ภูมิภาคในสถานการณ์ที่ต้องหาทางเพิ่มโอกาสการจ้างงาน ควรที่จะดึงดูดกิจกรรมใหม่ๆที่มีการจ้างงานจำนวนมากโดยไม่คำนึงถึงคุณสมบัติอื่น หรือควรให้ความสำคัญอันดับแรกๆกับกิจกรรมที่จ่ายค่าจ้างสูง ให้โอกาสแรงงานเรียนรู้และมีความก้าวหน้า ชุมชนควรใช้ที่ดินว่างเปล่าที่เหลืออยู่กับกิจกรรมประเภทใด ระหว่าง สนามบิน เข็มืองซุด บ้านชานเมืองราคาแพง บ้านสำหรับผู้มีรายได้น้อย หรือนิคมอุตสาหกรรม ชุมชนเต็มใจที่จะทนกับควันไอเสียเท่าใดเพื่อแลกกับรายได้และภาษีที่ได้รับจากกิจกรรมที่ก่อให้เกิดไอเสียดังกล่าว ทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่ประชากร ผู้ที่รับผิดชอบ และนักวางแผนของเมืองหรือภูมิภาคต้องประสบเป็นประจำ โดยเกิดมาจากความสัมพันธ์แนวขวางที่เป็นการแข่งขันกันใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นที่หายาก

ความสัมพันธ์แบบสนับสนุนกัน (Complementary Relationships)

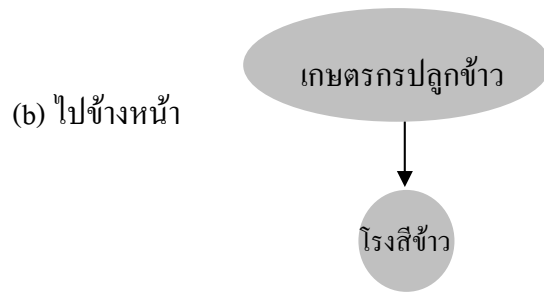
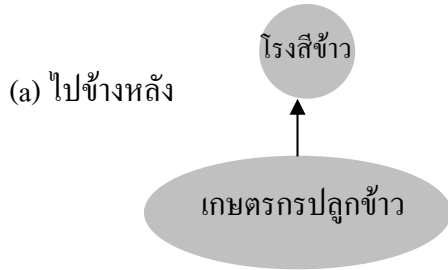
เราได้กล่าวถึง ความสัมพันธ์แบบสนับสนุนกันระหว่างกิจกรรมต่างประเภทในภูมิภาคหนึ่ง ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการประหยัดภายนอกมาบ้างแล้ว ผลกระทบต่อการเลือกที่ตั้งคือการดึงดูดซึ่งกันและกัน ซึ่งก็คือ การเข้ามาของกิจกรรมใหม่ ๆ จะช่วยให้ภูมิภาคมีจำนวนกิจกรรมที่สนับสนุนกิจกรรมเดิมเพิ่มขึ้น ความสัมพันธ์แบบนี้มี

การดึงดูดซึ่งกันและกันระหว่างผู้สนองผลผลิตที่มักใช้ร่วมกัน (Mutual Attraction among Suppliers of Complementary Products) ตัวอย่างของการดึงดูดแบบนี้จะพบได้ในกิจกรรมที่ขายสินค้าตามแพ็คเกจและสินค้าที่ต้องการเปรียบเทียบก่อนซื้อ ผู้ผลิตรายใหม่ที่เข้ามาจะช่วยเพิ่มความหลากหลายให้กับภูมิภาค ส่งผลให้ผู้ซื้อมีโอกาสเลือกมากขึ้นและสามารถซื้อสินค้าหลาย ๆ ประเภทในเวลาเดียวกัน โดยเฉพาะเมื่อสินค้าบางอย่างต้องใช้ควบคู่กัน ตัวอย่างเช่น ลูกค้าที่ซื้อผ้าย้อมมีความต้องการได้ชิปและกระดุมที่เข้ากันกับผ้าผืนนั้นๆ ดังนั้นถ้าบริเวณใดมีทั้งร้านขายผ้าและสินค้าที่ต้องใช้ร่วมกันตั้งอยู่ บริเวณนั้นก็เป็นที่ต้องการของลูกค้า ความสัมพันธ์แบบนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดศูนย์การค้าต่าง ๆ เช่น มาบุญครอง ตลาดนัดสวนจตุจักร พันธ์ทิพย์พลาซ่า ซีคอนสแควร์ สยามเซ็นเตอร์ เป็นต้น

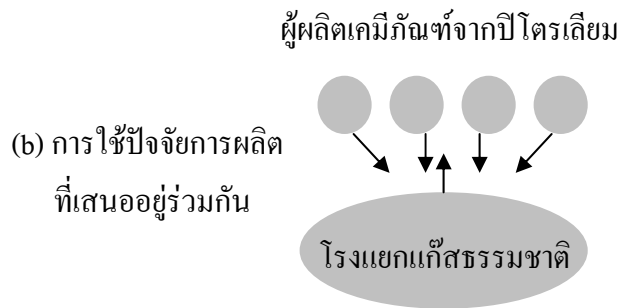
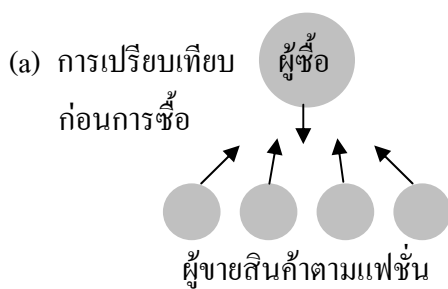
ความสัมพันธ์แนวขวาง

ความสัมพันธ์แนวตั้ง

ความสัมพันธ์แบบสนับสนุนกัน

รูปที่ 5-1 ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม

อย่างไรก็ตาม เราสามารถแบ่งความสัมพันธ์แบบนี้เป็นสองส่วนคือ (1) การเชื่อมโยงไปข้างหน้า ซึ่งกิจกรรมที่เข้ามาใหม่จะดึงดูดผู้ซื้อมากขึ้น และ (2) การเชื่อมโยงไปข้างหลัง ซึ่งความต้องการของลูกค้าที่มากขึ้นจะเพิ่มความน่าสนใจให้กับผู้ขายหรือผู้ผลิตให้เข้ามาตั้งอยู่เพิ่มขึ้น

การดึงดูดซึ่งกันและกันระหว่างผู้ใช้ปัจจัยการผลิตที่มักเสนอเสนออยู่ร่วมกัน (*Mutual Attraction Among Users of Jointly Supplied Products*) ความสัมพันธ์แบบนี้เกิดจากข้อเท็จจริงที่ว่า กิจกรรมส่วนใหญ่มีผลิตผลผลิตมากกว่าหนึ่งชนิดจากกระบวนการผลิตที่ใช้

อยู่ โดยผลผลิตที่มีความสำคัญหรือมูลค่าน้อยจะถือว่าเป็นผลผลิตพลอยได้ (by-products) ตัวอย่างของผลผลิตพลอยได้ก็มีอาทิเช่น กิจกรรมเลี้ยงหมู ที่ผลผลิตหลักคือ เนื้อหมู ส่วนผลผลิตพลอยได้คือ มูลหมู (ใช้เป็น ปุ๋ย อาหารปลา ฯลฯ) เครื่องในหมู หนังหมู ขนหมู หรือกิจกรรมกลั่นน้ำมัน ซึ่งผลผลิตหลักคือ น้ำมันสำเร็จรูปประเภทต่าง ๆ ผลผลิตพลอยได้คือ ยางมะตอย ยางสังเคราะห์ แก๊สหุงต้ม และผลิตภัณฑ์ปิโตรเคมีประเภทต่าง ๆ การดึงดูดซึ่งกันและกันประเภทนี้เกิดขึ้นเมื่อ กิจกรรมหนึ่ง ๆ ในภูมิภาคเป็นผู้ซื้อผลผลิตพลอยได้ชนิดใดชนิดหนึ่ง ผลก็คือ ช่วยให้กิจกรรมที่เสนอสนองผลผลิตพลอยได้นี้ สามารถเสนอผลผลิตพลอยได้ชนิดอื่นหรือผลผลิตหลัก ให้กับกิจกรรมอื่นที่ต้องการได้สะดวกขึ้นและหรือราคาต่ำลง เพราะมีรายได้บางส่วนจากการขายผลผลิตพลอยได้แทนที่จะเสียต้นทุนกำจัด ความสัมพันธ์ของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องจะดึงดูดและสนับสนุนซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม การดึงดูดซึ่งกันและกันแบบนี้สามารถแบ่งออกเป็นสองส่วนเหมือนแบบแรก คือ การเชื่อมโยงไปข้างหน้าและการเชื่อมโยงไปข้างหลัง เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์แบบต่างๆที่กล่าวมา ขอให้ดูรูปที่ 5-1

การวัดเปรียบเทียบโครงสร้างทางเศรษฐกิจ (COMPARATIVE MEASURES OF ECONOMIC STRUCTURE)

แม้ว่า การประหยัดจากการรวมตัวกันและความสัมพันธ์ประเภทต่าง ๆ ระหว่างกิจกรรมในภูมิภาค จะเป็นแนวคิดทางทฤษฎีที่สำคัญในการทำความเข้าใจโครงสร้างทางเศรษฐศาสตร์ของภูมิภาค แต่เรายังต้องการเครื่องมือที่จะวัดและวิเคราะห์กิจกรรมทางเศรษฐกิจ ปรกติ ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิภาคที่มีเสนออยู่มักอยู่ในรูปของ จำนวนพื้นที่ จำนวนประชากร รายได้ ภูมิภาค รายได้ต่อหัว อัตราเกิด อัตราตาย หรือถ้าละเอียดลงไปกว่านั้นก็อาจมีการแยก เพศ อายุ การศึกษา จำนวนของกิจกรรมประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ เป็นต้น ดังที่แสดงอยู่ในตารางที่ 5-1 และ 5-2 ซึ่งจะไปแล้วมักจะเป็นข้อมูลหายาก ๆ ที่เพียงพอแค่ได้เห็นภาพกว้าง ๆ ของภูมิภาค แม้ว่าเราจะสามารถหาตัวเลขโครงสร้างทางเศรษฐกิจของแต่ละภูมิภาคมาเปรียบเทียบกัน ดังเช่นที่แสดงในตารางที่ 5-3 และตารางที่ 5-4 ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบส่วนประกอบของรายได้ภูมิภาคเบื้องต้นของจังหวัดที่ยากจนที่สุดของประเทศ กับ ที่จังหวัดที่ร่ำรวยที่สุด ซึ่งช่วยให้เราเห็นความแตกต่างบางประการได้ แต่ก็ยังเป็นเพียงภาพหนึ่งของระบบเศรษฐกิจที่แต่ละจังหวัดเป็นอยู่ในเวลาต่าง ๆ กัน ยังไม่ได้ให้รายละเอียดที่ดีพอสำหรับการวิเคราะห์แนวโน้มที่แต่ละภูมิภาคจะเป็นในอนาคต ดังนั้นเราจึงต้องการเครื่องมือที่ดีกว่านี้ จริง

อยู่ที่การวิเคราะห์แต่ละวิธีมีข้อดีข้อเสียที่แตกต่างกัน ในที่นี้เราจะพยายามเสนอแนวทางให้เลือกมากที่สุด เพื่อสามารถนำไปใช้งานเมื่อถึงคราวจำเป็นได้

ตารางที่ 5-1 ข้อมูลสำคัญของจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทยปี 2548

	ประชากร	กม. ²	ความหนาแน่น	2545 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)	2546 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)	2547 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)
ทั่วราชอาณาจักร	62,418,054	513,119,536	122	5,446,043	86,249	5,930,362	93,164	6,576,834	102,447
กรุงเทพมหานคร	9,785,136	7,761,662	1,261	2,498,223	232,933	2,634,069	241,100	2,898,899	260,195
กรุงเทพมหานคร	5,658,953	1,568,737	3,607	1,673,941	253,858	1,749,548	262,853	1,912,622	284,447
สมุทรปราการ	1,077,523	1,004,092	1,073	370,343	332,245	381,261	331,287	427,657	359,435
นนทบุรี	972,280	622,303	1,562	72,422	76,242	76,162	75,087	87,682	80,927
ปทุมธานี	815,402	1,525,856	534	120,633	170,945	133,833	187,574	153,960	213,237
นครปฐม	808,961	2,168,327	373	88,866	101,154	99,927	111,581	108,154	117,564
สมุทรสาคร	452,017	872,347	518	172,018	352,566	193,337	390,581	208,823	415,983
ภาคกลาง ส่วนกลาง	2,942,459	16,593,475	177	377,755	125,841	437,927	145,153	492,597	162,412
พระนครศรีอยุธยา	746,919	2,556,640	292	196,409	265,974	244,347	331,946	278,921	380,055
อ่างทอง	283,778	968,372	293	14,335	51,487	15,311	54,638	17,289	61,285
ลพบุรี	751,951	6,199,753	121	54,550	72,042	55,653	73,723	60,691	80,625
สิงห์บุรี	217,744	822,478	265	14,080	58,814	15,699	65,337	17,084	70,821
ชัยนาท	340,129	2,469,746	138	19,406	53,312	19,122	52,749	21,015	58,203
สระบุรี	601,938	3,576,486	168	78,975	126,489	87,796	136,543	97,597	147,437
ภาคตะวันออก	4,333,488	36,502,500	119	759,066	179,529	865,473	201,985	998,255	229,877
ชลบุรี	1,172,432	4,363,000	269	268,125	249,290	310,195	286,796	354,031	325,488
	ประชากร	กม. ²	ความหนาแน่น	2545 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)	2546 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)	2547 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)
ระยอง	559,135	3,552,000	157	278,010	524,466	317,032	599,808	379,104	719,718
จันทบุรี	498,159	6,338,000	79	22,730	45,127	24,839	48,631	27,940	53,938

ตราด	219,135	2,819,000	78	13,887	59,755	14,396	60,815	15,773	65,407
ฉะเชิงเทรา	647,610	5,351,000	121	95,233	146,150	108,896	166,806	122,755	187,690
ปราจีนบุรี	449,621	4,762,362	94	50,013	119,573	55,914	133,229	59,829	142,072
นครนายก	250,779	2,122,000	118	12,552	51,679	13,525	56,095	14,893	62,244
	ประชากร	กม. ²	ความหนาแน่น	2545 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)	2546 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)	2547 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)
สระแก้ว	536,977	7,195,138	75	18,517	32,280	20,676	33,697	23,932	36,561
ภาคตะวันตก	3,628,123	43,047,083	84	234,714	65,737	256,017	71,455	283,837	78,961
ราชบุรี	823,494	5,196,462	158	76,820	93,146	84,711	101,690	89,454	106,336
กาญจนบุรี	826,169	19,483,148	42	46,185	58,862	48,547	60,538	53,783	65,655
สุพรรณบุรี	842,613	5,358,008	157	37,466	43,614	42,656	50,101	47,596	56,422
สมุทรสงคราม	195,068	416,707	468	9,698	48,971	10,413	54,005	11,612	61,929
เพชรบุรี	453,982	6,225,138	73	31,548	71,235	33,509	75,876	39,589	89,915
ประจวบคีรีขันธ์	486,797	6,367,620	76	32,997	71,550	36,181	78,302	41,803	90,310
ภาคเหนือ	11,883,517	169,644,288	70	488,803	41,932	528,420	45,342	591,238	50,733
เชียงใหม่	1,650,009	20,107,057	82	85,660	55,113	90,218	57,459	97,994	61,770
ลำพูน	404,727	4,505,882	90	43,298	108,225	44,163	113,156	49,305	129,556
ลำปาง	776,726	12,533,961	62	35,918	45,371	35,923	45,445	38,469	48,726
อุตรดิตถ์	469,387	7,838,592	60	16,921	36,244	18,742	40,378	21,742	47,103
แพร่	471,447	6,538,598	72	15,360	30,779	15,997	33,678	18,053	40,029
น่าน	478,080	11,472,072	42	14,033	30,062	14,874	31,829	16,763	35,826
พะเยา	486,889	6,335,060	77	15,233	29,897	15,102	29,713	17,762	35,023
	ประชากร	กม. ²	ความหนาแน่น	2545 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)	2546 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)	2547 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)
เชียงราย	1,225,058	11,678,369	105	35,372	29,267	37,485	30,237	43,586	34,287
แม่ฮ่องสอน	253,609	12,681,259	20	6,279	27,401	6,675	28,317	7,964	32,863
นครสวรรค์	1,077,808	9,597,677	112	46,713	44,176	51,977	50,331	56,800	56,336
อุทัยธานี	326,731	6,730,246	49	11,356	37,067	12,333	40,415	13,874	45,636
กำแพงเพชร	728,265	8,607,490	85	39,616	53,751	50,788	66,519	56,414	71,389
ตาก	522,197	16,406,650	32	18,510	37,741	20,913	42,862	22,824	47,008
สุโขทัย	610,361	6,596,092	93	18,417	30,751	20,264	33,956	23,227	39,048
พิษณุโลก	840,970	10,815,854	78	36,263	45,395	38,836	48,814	42,408	53,507

พิจิตร	558,794	4,531,013	123	19,457	36,424	21,247	41,630	24,122	49,571
เพชรบูรณ์	1,002,459	12,668,416	79	30,396	30,159	32,884	32,210	39,932	38,609
	ประชากร	กม. ²	ความหนาแน่น	2545 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)	2546 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)	2547 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	21,328,111	168,855,341	126	575,090	26,746	632,073	29,224	698,564	32,099
นครราชสีมา	2,546,763	20,493,964	124	98,842	37,545	110,515	41,766	121,358	45,618
บุรีรัมย์	1,531,430	10,322,885	148	36,088	23,275	36,611	23,409	41,212	26,115
สุรินทร์	1,374,700	8,124,056	169	28,580	20,200	30,889	21,364	34,961	23,662
ศรีสะเกษ	1,443,975	8,839,976	163	28,527	19,459	31,301	21,117	36,351	24,248
อุบลราชธานี	1,774,808	15,744,850	113	47,298	27,376	50,555	29,235	54,300	31,363
ยโสธร	541,264	4,161,664	130	12,623	22,560	13,357	24,233	15,064	27,748
ชัยภูมิ	1,116,934	12,778,287	87	27,696	24,950	29,536	26,692	31,570	28,615
อำนาจเจริญ	368,791	3,161,248	117	7,279	16,835	7,963	17,140	9,155	18,407
หนองบัวลำภู	496,657	3,859,086	129	8,354	14,676	9,664	15,911	10,862	16,808
ขอนแก่น	1,747,542	10,885,991	161	74,592	43,429	83,983	49,617	93,634	56,141
	ประชากร	กม. ²	ความหนาแน่น	2545 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)	2546 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)	2547 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)
อุดรธานี	1,523,802	11,730,302	130	42,292	28,491	48,433	32,768	53,140	36,100
เลย	612,422	11,424,612	54	18,471	29,245	20,507	32,197	22,509	35,036
หนองคาย	896,099	7,332,280	122	21,697	23,005	23,916	24,794	24,412	24,744
มหาสารคาม	936,883	5,291,683	177	21,094	22,996	23,750	26,036	25,762	28,795
ร้อยเอ็ด	1,310,672	8,299,449	158	30,349	22,996	32,921	24,592	37,037	27,268
กาฬสินธุ์	973,556	6,946,746	140	23,844	24,878	25,879	26,746	29,252	29,937
สกลนคร	1,104,106	9,605,764	115	23,430	22,006	27,118	25,430	27,394	25,642
นครพนม	693,594	5,512,668	126	15,793	24,263	16,727	26,711	20,933	34,806
มุกดาหาร	334,113	4,339,830	77	8,241	24,313	8,448	24,253	9,658	26,982
ภาคใต้	8,516,860	70,715,187	120	512,393	60,577	576,383	67,316	613,445	70,761
นครศรีธรรมราช	1,504,420	9,942,502	151	80,930	51,157	91,036	56,965	96,674	59,869
กระบี่	395,665	4,708,512	84	23,519	64,218	28,618	75,710	28,588	73,288

พังงา	241,442	4,170,895	58	16,273	68,483	19,253	81,305	20,281	85,946
ภูเก็ต	292,245	543,034	538	45,688	169,605	46,691	168,578	51,984	182,543
	ประชากร	กม. ²	ความหนาแน่น	2545 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)	2546 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)	2547 (ล้านบาท)	ต่อหัว (บาท)
สุราษฎร์ธานี	947,349	12,891,469	73	63,452	69,302	73,679	79,186	78,682	83,194
ระนอง	178,122	3,298,045	54	10,163	59,004	11,097	63,147	11,570	64,514
ชุมพร	475,763	6,009,008	79	24,955	53,758	28,442	60,674	30,885	65,231
สงขลา	1,302,421	7,393,889	176	106,635	82,311	117,041	89,823	124,738	95,162
สตูล	277,865	2,478,977	112	17,617	66,636	18,771	69,636	19,794	72,003
ตรัง	602,045	4,917,519	122	32,557	52,445	39,138	62,334	40,174	63,246
พัทลุง	500,501	3,424,473	146	16,777	32,812	19,487	38,004	21,488	41,786
ปัตตานี	634,376	1,940,356	327	31,344	53,250	34,039	55,196	34,039	60,038
ยะลา	464,121	4,521,078	103	19,395	43,079	23,663	51,067	24,852	52,115
นราธิวาส	700,525	4,475,430	157	23,089	32,044	27,567	37,101	29,696	38,762

ที่มา: สมุดสถิติรายปี ประเทศไทย พ.ศ. 2549, สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

ตารางที่ 5-2 จังหวัดที่รายได้เฉลี่ยต่อคนต่ำสุด และสูงสุด ปี 2545 และ 2547

จังหวัด	2545	จังหวัด	2547
ระยอง	524,466	ระยอง	719,718
สมุทรสาคร	352,566	สมุทรสาคร	415,983
สมุทรปราการ	332,245	พระนครศรีอยุธยา	380,055
พระนครศรีอยุธยา	265,974	สมุทรปราการ	359,435
กรุงเทพมหานคร	253,858	ชลบุรี	325,488
ชลบุรี	249,290	กรุงเทพมหานคร	284,447
ปทุมธานี	170,945	ปทุมธานี	213,237
ภูเก็ต	169,605	ฉะเชิงเทรา	187,690
ฉะเชิงเทรา	146,150	ภูเก็ต	182,543
สระบุรี	126,489	สระบุรี	147,437
10 จังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวต่ำสุด (บาท/ปี)			
จังหวัด	2545	จังหวัด	2547

หนองบัวลำภู	14,676	หนองบัวลำภู	16,808
อำนาจเจริญ	16,835	อำนาจเจริญ	18,407
ศรีสะเกษ	19,459	สุรินทร์	23,662
สกลนคร	22,006	ศรีสะเกษ	24,248
สุรินทร์	20,200	หนองคาย	24,744
ยโสธร	22,560	สกลนคร	25,642
มหาสารคาม	22,686	บุรีรัมย์	26,115
ร้อยเอ็ด	22,996	ร้อยเอ็ด	27,268
หนองคาย	23,005	ยโสธร	27,748
บุรีรัมย์	23,275	ชัยภูมิ	28,615

ที่มา: สมุดสถิติรายปี ประเทศไทย พ.ศ. 2549, สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

ตารางที่ 5-3 ผลผลิตจังหวัดเบื้องต้น ณ ราคาตลาด ของจังหวัดระยอง (หน่วย ล้านบาท)

ภาคเศรษฐกิจ	ปี	
	2545	2547
การก่อสร้าง	2,959.00	3,334.00
การขนส่ง สถานที่เก็บสินค้าและการคมนาคม	4,635.00	6,359.00
การขายส่ง ขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้บุคคลและของใช้ในครัวเรือน	7,677.00	8,872.00
การบริการด้านสุขภาพและงานสังคมสงเคราะห์	1,022.00	1,324.00
การบริหารราชการแผ่นดินและการป้องกันประเทศ รวมทั้งการประกันสังคมภาคบังคับ	6,845.00	8,456.00
การผลิตอุตสาหกรรม	138,859.00	176,791.00
การศึกษา	1,555.00	1,744.00
การให้บริการชุมชนสังคมและบริหารส่วนบุคคลอื่นๆ	472.00	619.00
การไฟฟ้า ก๊าซ และประปา	16,674.00	24,533.00
ตัวกลางทางการเงิน	1,597.00	1,799.00
บริการด้านอสังหาริมทรัพย์	1,749.00	2,045.00
การให้เช่าและบริการทางธุรกิจ		
ลูกจ้างในครัวเรือนส่วนบุคคล	41.00	46.00
หมวดการทำเหมืองแร่และเหมืองหิน	83,999.00	114,640.00
โรงแรมและภัตตาคาร	1,473.00	1,848.00
การประมง	4,021.00	3,886.00
เกษตรกรรม การล่าสัตว์ และการป่าไม้	4,924.00	7,731.00

ที่มา: <http://www.moi.go.th/MOIWEB/jsp/report/MRPK0101.jsp#>

ตารางที่ 5-4 ผลผลิตจังหวัดเบื้องต้น ณ ราคาตลาด ของจังหวัดหนองบัวลำภู (หน่วย ล้านบาท)

ภาคเศรษฐกิจ	ปี	
	2545	2547
การก่อสร้าง	332.00	668.00
การขนส่ง สถานที่เก็บสินค้าและการคมนาคม	450.00	437.00
การขายส่ง ขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ จักรยานยนต์ ของใช้บุคคลและของใช้ในครัวเรือน	1,292.00	1,474.00
การบริการด้านสุขภาพและงานสังคมสงเคราะห์	299.00	312.00
การบริหารราชการแผ่นดินและการป้องกันประเทศ	560.00	712.00
รวมทั้งการประกันสังคมภาคบังคับ		
การผลิตอุตสาหกรรม	641.00	1,519.00
การศึกษา	1,161.00	1,403.00
การให้บริการชุมชนสังคมและบริหารส่วนบุคคลอื่นๆ	111.00	150.00
การไฟฟ้าก๊าซและประปา	132.00	158.00
ตัวกลางทางการเงิน	310.00	395.00
บริการด้านอสังหาริมทรัพย์	561.00	577.00
การให้เช่าและบริการทางธุรกิจ		
ลูกจ้างในครัวเรือนส่วนบุคคล	11.00	13.00
หมวดการทำเหมืองแร่และเหมืองหิน	201.00	301.00
โรงแรมและภัตตาคาร	9.00	24.00
การประมง	43.00	182.00
เกษตรกรรมการล่าสัตว์และการป่าไม้	2,304.00	2,715.00

ที่มา <http://www.moi.go.th/MOIWEB/jsp/report/MRPK0101.js>
 จากตารางที่ 5-3 และ 5-4 เราคงได้ข้อมูลบางประการที่อธิบายถึงเหตุผลที่ทั้งสองจังหวัดมีสถานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันอย่างสุดขั้ว จังหวัดระยองมีอุตสาหกรรมอยู่ในปริมาณสูงและมีสัดส่วนในรายได้จังหวัดเบื้องต้นสูงมาก ในขณะที่จังหวัดหนองบัวลำภูเกือบจะไม่มีอุตสาหกรรมเลย โดยอิงระบบเศรษฐกิจอยู่ภาคเกษตรกรรมซึ่งมีผลตอบแทนต่ำ ทำให้รายได้ต่อหัวต่ำตามไปด้วย แต่ที่ต้องระมัดระวังในการตีความข้อมูลที่ได้คือ ไม่ใช่ทุกคนใน

ระยองจะร่ำรวย และทุกคนในหนองบัวลำภูจะยากจน เพียงแต่มีนัยยะว่า จังหวัดระยองมีฐานเศรษฐกิจที่เจริญเติบโตมากกว่า และผู้คนในจังหวัดนั้นมีโอกาสทางรายได้ดีกว่า

ตัววัดทางคณิตศาสตร์ของความชำนาญเฉพาะอย่างและการกระจุกตัว (Quantitative Measures of Specialization and Concentration)

เนื่องจากข้อมูลที่แสดงอยู่ในตาราง 5-1, 5-2, 5-3, และ 5-4 ไม่เพียงพอต่อการเข้าใจโครงสร้างทางเศรษฐกิจของภูมิภาค ในตอนนี้จึงเสนอตัววัดทางคณิตศาสตร์บางตัวที่คิดว่าจะช่วยให้เราเข้าใจภูมิภาคได้ดีขึ้น

อัตราส่วนที่ตั้ง (Location Quotients)

อัตราส่วนที่ตั้ง เป็นเทคนิคหนึ่งสำหรับการประเมินความชำนาญเฉพาะอย่างของภูมิภาคหนึ่งๆ ในอุตสาหกรรมหนึ่งหรือในกิจกรรมอื่นๆ เราจะสามารถเข้าใจส่วนประกอบทางอุตสาหกรรมของระบบเศรษฐกิจในท้องถิ่นหนึ่งๆ ได้ดีขึ้น ด้วยการเปรียบเทียบโครงสร้างทางอุตสาหกรรมของท้องถิ่นนั้นกับท้องถิ่นอื่น หรือกับประเทศโดยรวม ตัวอย่างเช่น จากตารางที่ 5--3 เราอาจมีข้อมูลบางอย่างว่า เปอร์เซนต์ของการจ้างงานในระยองเป็นการจ้างงานในอุตสาหกรรมค่อนข้างมาก ซึ่งข้อมูลนี้มีประโยชน์บางอย่าง แต่ไม่ได้บอกเราว่า ระยองมีการกระจุกตัวของอุตสาหกรรมมากกว่าเมืองอื่นหรือประเทศโดยรวมหรือไม่

ข้อดีของอัตราส่วนที่ตั้งคือ (1) อัตราส่วนเดียวกันวัดทั้งระดับความชำนาญเฉพาะอย่างของพื้นที่ในกิจกรรมหนึ่งๆ และระดับการกระจุกตัวของกิจกรรมในพื้นที่ (2) อัตราส่วนสามารถคำนวณได้ทั้งสองทางโดยมีคำตอบเหมือนกัน และ (3) อัตราส่วนสามารถอิงอยู่กับตัวแปรเดียว เช่น การจ้างงานในพื้นที่และกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือตัวแปรสองตัว เช่นรายรับในกิจกรรมที่กำหนดและการจ้างงานทั้งหมด ประชากร หรือรายได้

อัตราส่วนที่ตั้งของการจ้างงานคือสัดส่วนของ (1) เปอร์เซนต์การจ้างงานของภูมิภาคในอุตสาหกรรมหนึ่ง เทียบกับ (2) เปอร์เซนต์แบบเดียวกันของบริเวณที่ต้องการเปรียบเทียบ ซึ่งมักจะใช้ประเทศโดยรวม แต่ก็อาจใช้บริเวณอื่นแบบใดก็ได้ ดังนั้นสูตรในการคำนวณอัตราส่วนที่ตั้งสำหรับอุตสาหกรรม i จะเป็น

$$(1) \quad LQ_i = \frac{\frac{e_i}{E}}{\frac{TH_i}{TH_t}}$$

โดย $LQ_i =$ อัตราส่วนที่ตั้งสำหรับอุตสาหกรรม i

$e_i =$ การจ้างงานในท้องถิ่นในอุตสาหกรรม i

$e_t =$ การจ้างงานทั้งหมดในท้องถิ่น

$TH_i =$ การจ้างงานของประเทศไทยในอุตสาหกรรม i

$TH_t =$ การจ้างงานทั้งหมดของประเทศไทย

อัตราส่วนอาจผันแปรระหว่างภูมิภาค ขึ้นอยู่กับความแตกต่างในการบริโภคและการผลิต ถ้า LQ ของอุตสาหกรรมใดเท่ากับ 1 หมายความว่า ภูมิภาคมีเปอร์เซ็นต์การจ้างงานในอุตสาหกรรมนั้นเท่ากับของประเทศ ถ้า $LQ < 1$ หมายความว่า บริเวณนั้นมีการจ้างงานในอุตสาหกรรมดังกล่าวในสัดส่วนที่น้อยกว่าของประเทศ และ $LQ > 1$ หมายถึงการกระจุกตัวของการจ้างงานที่มากกว่าสัดส่วนเฉลี่ยของประเทศ

ตารางที่ 5-5 อัตราส่วนที่ตั้งในสี่เมืองใหญ่ ปี 1980

อุตสาหกรรม	New York	Los Angeles	Chicago	Houston
ผลิตภัณฑ์อาหาร	.46	.77	1.07	.45
เสื้อผ้า	2.92	1.55	.29	.03
ไม้	.19	.43	.27	.34
เฟอร์นิเจอร์	.68	1.85	.99	.20
กระดาษและเกี่ยวข้อ	.74	.61	1.17	NA
การพิมพ์	2.29	.98	1.67	.64
เคมีภัณฑ์	.61	.68	1.13	1.90
ปิโตรเลียมหรือถ่านหิน	NA	1.49	.77	4.90
ยางและพลาสติก	.47	1.04	1.23	.54
หิน, ดิน, แก้ว	.25	.87	.80	.72
โลหะพื้นฐาน	.23	.60	1.06	.66
โรงงานประกอบ	.47	1.19	1.62	1.36
เครื่องจักรกลยกเว้นอิเล็กทรอนิกส์	.24	.83	1.20	1.46
อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์	.45	1.33	1.46	.50
อุตสาหกรรม	New York	Los Angeles	Chicago	Houston
อุปกรณ์การขนส่ง	.15	2.31	.38	.17
เครื่องมือและเกี่ยวข้อ	.68	1.00	1.12	.38

การขนส่ง	1.2	.92	1.12	1.14
ขายส่ง	1.36	1.07	1.18	1.25
ขายปลีก	.72	.79	.90	.84
FIRE*	2.17	1.04	1.24	.98
บริการ	1.36	1.27	1.05	1.14

*FIRE หมายถึง Finance, Insurance, Real state

ที่มา : John P. Blair, *Urban & Regional Economics*, (Boston : Richard D. Irwin, Inc., 1991) p. 122

อัตราส่วนที่ตั้งเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ สำหรับการระบุถึงประเภทอุตสาหกรรมที่ภูมิภาคหนึ่ง ๆ มีระดับการจ้างงานมากหรือน้อยกว่าเฉลี่ยของประเทศโดยรวม สาเหตุที่ชุมชนหนึ่ง ๆ มีการกระจุกตัวของการจ้างงานในอุตสาหกรรมใด ๆ อาจเป็นผลมาจากความได้เปรียบทางที่ตั้งในอดีตหรือปัจจุบัน ความได้เปรียบดังกล่าวมักมีคุณค่าให้ทำการศึกษา เพราะมีส่วนอย่างมากต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจของภูมิภาคนั้นๆ ในขณะเดียวกัน การขาดแคลนอุตสาหกรรมบางประเภทในชุมชนหนึ่ง ๆ เป็นสิ่งที่ผู้วางแผนการพัฒนาควรศึกษาว่า ทำไมการจ้างงานจึงน้อยกว่าที่ควรจะเป็นและพยายามหาทางเพิ่ม แต่ทั้งหมดนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุก ๆ ภูมิภาคในประเทศควรมีอุตสาหกรรมทุกอย่างในสัดส่วนเท่ากับเฉลี่ย อัตราส่วนที่ตั้งอาจใช้เพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงระหว่างเวลาในอุตสาหกรรมต่างๆ เพื่อวัดการเปลี่ยนแปลงในความชำนาญเฉพาะอย่างหรือการกระจุกตัว หรือแม้แต่การประยุกต์ใช้เพื่อศึกษาถึงลักษณะที่วัดได้ในเชิงปริมาณบางตัวของชุมชน เช่น ขนาดของชนกลุ่มน้อย จำนวนรถยนต์ที่จดทะเบียนเพื่อเปรียบเทียบกับลักษณะอื่นของชุมชน เช่น จำนวนประชากร หรือ การจ้างงาน

ตารางที่ 5-5 เป็นตัวอย่างหนึ่งของอัตราส่วนที่ตั้งของอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในเมืองใหญ่สี่เมืองในสหรัฐอเมริกา ขอให้สังเกตว่า ตัวเลขอัตราส่วนที่ตั้งจะเปลี่ยนแปลงได้อย่างมากขึ้นอยู่กับการแบ่งประเภทของอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตาม จากตารางที่ 5-5 เราพบเห็นภาพการกระจุกตัว

ของอุตสาหกรรมบางประเภทในบางเมือง เช่น เสื้อผ้า การพิมพ์ และ FIRE ใน New York ขณะที่ Houston มีการกระจุกตัวของปิโตรเลียม และเคมีภัณฑ์ เป็นต้น

เราอาจใช้อัตราส่วนที่ตั้งเพื่อแยกว่า อุตสาหกรรมใดในภูมิภาคเป็นกิจกรรมฐานทางเศรษฐกิจ และอาจประมาณการจ้างงานในอุตสาหกรรมดังกล่าวได้ ทั้งนี้เพราะตามแนวคิดของทฤษฎีฐานทางเศรษฐกิจ (ซึ่งจะกล่าวถึงในบทที่ 7) แล้ว กิจกรรมฐานทางเศรษฐกิจจะเป็นพลังขับให้มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

เพื่อที่จะเข้าใจการเชื่อมโยงระหว่างอัตราส่วนที่ตั้งในอุตสาหกรรมหนึ่ง กับ การจ้างงานผลิตเพื่อส่งออก เราจำเป็นต้องสมมุติว่า (1) สัดส่วนผลผลิตต่อการจ้างงานเท่ากันในทุกภูมิภาค (2) แบบแผนการบริโภคทั่วทั้งประเทศเหมือนกัน และ (3) ผลผลิตของแต่ละอุตสาหกรรมในแต่ละภูมิภาคเหมือนกัน ภายใต้ข้อสมมุติดังกล่าว ถ้า $LQ > 1$ หมายความว่า ภูมิภาคมีบุคคลากรที่จ้างงานในอุตสาหกรรมนั้น ๆ มากกว่าที่ควรเป็นโดยเปรียบเทียบกับประเทศโดยรวม ซึ่งอาจตีความว่า การจ้างงานส่วนเกินกว่าเฉลี่ยเป็นการจ้างงานเพื่อผลิตส่งออกขายนอกภูมิภาค ในทำนองเดียวกัน $LQ < 1$ หมายถึง มีการขาดแคลนผลผลิตดังกล่าวและต้องนำเข้าจากภายนอก และภูมิภาคพึ่งพาตนเองได้สมบูรณ์เมื่อ $LQ = 1$ การจ้างงานผลิตเพื่อส่งออกอาจจะประมาณได้ด้วยการใช้การเบี่ยงเบน (variant) ของอัตราส่วนที่ตั้ง ถ้า $LQ = 1$ หมายถึงการพึ่งพาตนเองได้สมบูรณ์ ดังนั้น การจ้างงานผลิตเพื่อส่งออกในอุตสาหกรรมหนึ่งๆ จะเป็นการจ้างงานส่วนเกินที่เหนือกว่าจำนวนที่จำเป็นสำหรับการสนองตอบความต้องการในท้องถิ่น ซึ่งการจ้างงานเพื่อให้พึ่งพาตนเองได้จะเท่ากับจำนวนที่ทำให้อัตราส่วนที่ตั้งเท่ากับ 1 ถ้าให้ s_i เท่ากับจำนวนการจ้างงานเพื่อให้พึ่งพาตนเองได้ เราจะเขียนสมการได้เป็น

$$(2) \quad 1 = (s_i / e_i) \div (TH_i / TH_t) \text{ หรือ}$$

$$(3) \quad s_i = (TH_i / TH_t) \times e_i$$

โดย TH_i หมายถึงการจ้างงานของประเทศไทยในอุตสาหกรรม i TH_t เป็นจำนวนการจ้างงานทั้งหมดของประเทศ และ e_i เท่ากับการจ้างงานทั้งหมดในท้องถิ่น เราอาจปรับปรุงสมการที่

(2) เพื่อประมาณการจ้างงานผลิตเพื่อส่งออกของอุตสาหกรรม i ซึ่งแทนค่าด้วย x_i ได้เป็น

$$(4) \quad x_i = e_i - s_i \text{ หรือ}$$

$$x_i = e_i - (TH_i / TH_t)$$

การจ้างงานผลิตเพื่อส่งออกทั้งหมดเท่ากับ ผลรวมของการจ้างงานผลิตเพื่อส่งออกในแต่ละอุตสาหกรรม ดังนั้นการจ้างงานผลิตเพื่อส่งออกทั้งหมดของภูมิภาค x_i สามารถเขียนเป็น

$$(6) \quad x_i = \sum x_{ij}$$

ข้อวิจารณ์ นำเสียดายที่อัตราส่วนที่ตั้งไม่ใช่ดัชนีที่ถูกต้องเต็มที่ในการวัดการนำเข้าส่งออกของภูมิภาค โดยมีข้อบกพร่องหลายประการ ประกอบไปด้วย

(1) เมื่อเราสมมุติว่า LQ เท่ากับ 1 หมายถึงการพึ่งพาตนเองได้สมบูรณ์ เราได้มองข้ามความเป็นไปได้ที่มีการส่งสินค้าเข้าไปเข้ามา (การนำเข้าและส่งออกสินค้าประเภทเดียวกันในช่วงเวลาเดียวกัน) ซึ่งโดยปกติ ภูมิภาคหนึ่ง ๆ อาจส่งออกสินค้าที่ผลิตในท้องถิ่นไปขายภายนอก แต่ขณะเดียวกันก็ส่งเข้าสินค้าประเภทเดียวกันนั้นเข้ามาจากภายนอกด้วย จะด้วยความแตกต่างของสินค้าหรือความพอใจส่วนตัวก็ได้

(2) ถ้าแรงงานในภูมิภาคหนึ่งมีประสิทธิภาพมากกว่าที่อื่น ก็อาจเป็นไปได้ที่ชุมชนนั้นจะมี LQ < 1 แม้ว่าอุตสาหกรรมนั้นจะส่งออกผลผลิตของตน ในทางตรงข้าม ภาคเศรษฐกิจที่ด้อยประสิทธิภาพก็อาจมี LQ สูง แม้ว่าจะผลิตเพื่อการบริโภคในท้องถิ่นเท่านั้น เพื่อลดปัญหาความแตกต่างในประสิทธิภาพของแรงงาน เราอาจใช้มูลค่าเพิ่มหรือผลผลิตรวมเป็นตัวคำนวณอัตราส่วนที่ตั้งก็ได้

(3) ถ้ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างภูมิภาคในระดับของอุปสงค์ในสินค้า อัตราส่วนที่ตั้งก็ไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงการนำเข้าส่งออกของภูมิภาคได้ อาทิเช่น กรุงเทพฯมีอากาศร้อน มลภาวะทางอากาศมาก และมีรายได้สูงกว่าเฉลี่ยของประเทศ ดังนั้นความต้องการเครื่องปรับอากาศจึงสูง ระดับการจ้างงานในอุตสาหกรรมเครื่องปรับอากาศในกรุงเทพฯจึงไม่อาจใช้เป็นตัววัดการส่งออกได้

(4) ตัวเลขประมาณของการส่งออกขึ้นอยู่กับ ความละเอียดในการแยกอุตสาหกรรมและความแตกต่างในตัวสินค้า ถ้าเราแบ่งอุตสาหกรรมอย่างกว้าง ๆ เราจะได้อัตราส่วนที่ตั้งที่ใกล้เคียงกับ 1 มากกว่าการแบ่งอุตสาหกรรมอย่างละเอียด เช่นภูมิภาคส่วนใหญ่ของประเทศไทย (ยกเว้นภาคกลาง) มีอัตราส่วนที่ตั้งของโรงงานผลิตสินค้าอุตสาหกรรมค่อนข้างต่ำ ซึ่งทำให้ตีความว่าไม่มีการส่งออก แต่ในความเป็นจริง บางอุตสาหกรรมมีการกระจุกตัวของในบางท้องที่ เช่น การผลิตเครื่องเคลือบดินเผาที่ลำปาง และมีการส่งออก เป็นต้น

(5) ตัวเลข $LQ = 1$ หมายถึง การพึ่งพาตนเองได้เฉพาะในประเทศที่ภูมิภาคเหล่านี้ตั้งอยู่มีระบบเศรษฐกิจแบบปิดเท่านั้น เช่น ประเทศไทยส่งเข้าสินค้าบางอย่างจากโลกภายนอก ดังนั้นอัตราส่วนที่ตั้งของแต่ละภูมิภาคในประเทศไทยที่มีค่าเท่ากับเฉลี่ยของประเทศ ก็ไม่หมายความว่าภูมิภาคนั้นพึ่งพาตนเองได้³

สัมประสิทธิ์ความชำนาญเฉพาะอย่าง (Coefficient of Specialization)

สัมประสิทธิ์ความชำนาญเฉพาะอย่างเป็นตัววัดที่กว้างกว่าอัตราส่วนที่ตั้ง โดยวัดขอบเขตที่โครงสร้างทางอุตสาหกรรมของภูมิภาคหนึ่งแตกต่างจากมาตรฐานบางอย่าง อาทิเช่น โครงสร้างทางอุตสาหกรรมของประเทศ เป็นต้น ตัวอย่างแสดงอยู่ในตารางที่ 5-6 ซึ่งเป็นสัมประสิทธิ์ความชำนาญเฉพาะอย่างของแถบ Great Lakes และ Far West ของสหรัฐอเมริกา โดยเสนออยู่ในรูปของรายได้ที่ได้รับจากอุตสาหกรรมสำคัญในปี 1986

สามคอลัมน์แรกแสดงถึงเปอร์เซ็นต์ของรายได้จากแต่ละภาคเศรษฐกิจ คอลัมน์ที่สี่และห้าแสดง ความแตกต่างระหว่างสัดส่วนของรายได้ของประเทศจากแต่ละภาคเศรษฐกิจ กับสัดส่วนแบบเดียวกันของภูมิภาค สำหรับแต่ละภูมิภาค ความแตกต่างที่เป็นบวกในบางภาคจะถูกหักล้างไปด้วยสัดส่วนที่เป็นลบในภาคอื่น ผลรวมของความแตกต่างที่เป็นบวก (หรือความแตกต่างที่เป็นลบ) ก็คือค่าสัมประสิทธิ์ความชำนาญเฉพาะอย่าง ยิ่งเราแยกโครงสร้างทางอุตสาหกรรมให้ละเอียดขึ้น ค่าสัมประสิทธิ์ดังกล่าวจะยิ่งสูงขึ้น

ตารางที่ 5-6 สัมประสิทธิ์ความชำนาญเฉพาะอย่างของ Great Lakes และ Far West ปี 1986

แหล่งของรายได้	เปอร์เซ็นต์ของรายได้			แตกต่างจากสหรัฐอเมริกา	
	สหรัฐอเมริกา	Great Lakes	Far West	Great Lakes	Far West
การเกษตร	1.78	1.65	2.0	- .13*	.25
เหมืองแร่	.93	.37	.69	- .55	- .24
ก่อสร้าง	6.68	6.25	6.63	- .43	- .05
การผลิต	22.21	36.41	19.32	14.20	- 2.89
ขายส่ง/ขายปลีก	14.93	5.42	16.52	- 9.51	1.60
FIRE	7.42	7.09	7.11	- .32	- .30
การขนส่ง, พาณิชยกรรม และสาธารณูปโภค	6.42	2.49	6.47	- 3.92	.05
บริการ	23.58	24.79	25.31	1.21	1.73
รัฐบาล	16.04	15.51	15.88	- .53	- .16
สัมประสิทธิ์ความชำนาญเฉพาะอย่าง				15.41	3.63

3 ดูรายละเอียดใน John P. Blair , *Urban & Regional Economics*, (Boston : Richard D. Irwin, Inc., 1991) หน้า 120 -126

*ตัวเลขที่ติดลบหมายถึงสหรัฐอเมริกามีเปอร์เซ็นต์ดังกล่าวสูงกว่าภูมิภาค

ที่มา : คำานวนจาก Survey of Current Business, U.S. Department of Commerce, Bureau of Economic Analysis, August 1970 and August 1987 โดย John P. Blair , *Urban & Regional Economics* , p. 127

ค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับศูนย์ หมายถึงภูมิภาคมีเปอร์เซ็นต์รายได้เหมือนกันทุกประการกับของประเทศ ค่าสัมประสิทธิ์สูงสุดจะใกล้กับ 100 หมายความว่าประชากรในภูมิภาคได้รับรายได้ทั้งหมดจากแหล่งที่ไม่มีอยู่ในที่อื่น ๆ ของประเทศเลย (มีแต่ในภูมิภาคนั้น ๆ เท่านั้น) เหมือน ๆ กับอัตราส่วนที่ตั้ง เราอาจใช้การจ้างงานหรือมูลค่าเพิ่มเป็นตัวคำนวณสัมประสิทธิ์ความชำนาญเฉพาะอย่าง และเราอาจใช้สัมประสิทธิ์ดังกล่าวในการพิจารณาแบบแผนทางประชากรของภูมิภาค เช่น อายุ เพศ เชื้อชาติ ฯลฯ ว่าสอดคล้องกับเฉลี่ยของประเทศหรือไม่ อย่างไร

ลักษณะอื่นของโครงสร้างของภูมิภาค (OTHER ASPECTS OF REGIONAL STRUCTURE)

ที่ผ่านมา เราพิจารณาโครงสร้างทางเศรษฐกิจของภูมิภาคเฉพาะในรูปขององค์ประกอบทางอุตสาหกรรม ซึ่งไม่น่าจะเพียงพอ การเข้าใจอย่างดีถึงโครงสร้างของภูมิภาคหนึ่ง ๆ ควรครอบคลุมถึงปัจจัยทางสังคมและการเมืองเช่นเดียวกับตัวแปรทางเศรษฐศาสตร์ ในตอนนี้เราจะพิจารณาบางอย่างที่คิดว่าน่าจะมีความสำคัญ

โครงสร้างทางอาชีพ (Occupational Structure)

ลองนึกถึงระบบเศรษฐกิจสองแห่งที่มีโครงสร้างทางอุตสาหกรรมคล้ายคลึงกันอย่างมาก โดยแสดงด้วยอัตราส่วนที่ตั้งที่คล้ายกัน แต่ความคล้ายคลึงกันนี้อาจซ่อนความแตกต่างทางอาชีพที่สำคัญอย่างมากไว้ก็ได้ ตัวอย่างเช่น ทั้งสองบริเวณอาจมีการจ้างงานส่วนใหญ่ในอุตสาหกรรมเหล็ก แต่ในเมืองหนึ่ง ลูกจ้างส่วนใหญ่เป็นแรงงานในการผลิต ขณะที่ในอีกเมือง

หนึ่งอาจเป็นที่ตั้งของสำนักงาน ซึ่งลูกจ้างส่วนใหญ่เป็นผู้จัดการ พนักงานบัญชี นักวิทยาศาสตร์ เลขานุการ หรือพนักงานในสำนักงานแบบอื่น โดยเมืองนี้อาจไม่มีการผลิตเหล็กโดยตรง แต่ถูกจัดว่ามีการจ้างงานในอุตสาหกรรมเหล็ก

มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องคอยสังเกตการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางอาชีพของภูมิภาค เพราะมันจะแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางอุตสาหกรรม โดยนักเศรษฐศาสตร์บางคนเชื่อว่า ขบวนการการพัฒนาทางเศรษฐกิจบางส่วนเป็นผลของการเปลี่ยนจากการผลิตสินค้าเป็นการให้บริการ การเปลี่ยนแปลงนี้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางอาชีพ เมืองใหญ่ ๆ หลายเมืองได้ผ่านขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงการผลิตสินค้าเป็นการให้บริการแล้ว โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอาชีพมากนัก ตัวอย่างเช่น เมือง Akron , Ohio เคยเป็นที่ตั้งของการผลิตยางรถยนต์เกือบทุกยี่ห้อของโลก แต่ในปัจจุบันไม่มีการผลิตยางเลย ขณะที่ยังคงเป็นที่ตั้งของสำนักงานใหญ่ของบริษัทที่ผลิตยางรถยนต์สำคัญ ๆ และเป็นศูนย์กลางของการวิจัยเกี่ยวกับ polymer ในกรณีนี้ การฟื้นคืนชีพของเมืองนี้เป็นผลมาจากโครงสร้างทางอาชีพที่เปลี่ยนแปลงไป แม้ว่าจะไม่ได้เปลี่ยนผู้จ้างงาน

โครงสร้างการเป็นเจ้าของ (Ownership Structure)

กิจการสำคัญในภูมิภาคมีคนในท้องถิ่นเป็นเจ้าของหรือเป็นเพียงสาขาของบริษัทใหญ่ เป็นประเด็นที่มีความหมายพอสมควร เพราะถ้าคนในท้องถิ่นเป็นเจ้าของกิจการหลัก ก็จะอยู่ในฐานะที่เป็นผู้นำของชุมชนและมักจะเป็นผู้ให้บริการรายใหญ่ของมูลนิธิต่าง ๆ ในท้องถิ่น ในทางตรงข้าม ถ้าธุรกิจหลักเป็นของเอกชนหรือบริษัทที่ตั้งอยู่นอกภูมิภาค ผู้บริหารที่ประจำอยู่อาจให้ความสนใจน้อยหรือไม่มีแรงจูงใจให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องราวต่าง ๆ ในท้องถิ่น

โครงสร้างการเป็นเจ้าของอาจส่งผลกระทบต่อโอกาสการเจริญเติบโตของกิจการในท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นทั้งในแง่ดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ในทางหนึ่ง เจ้าของที่ไม่ใช่คนในท้องถิ่นอาจปฏิบัติกับสาขาในท้องถิ่นเหมือนแหล่งผลิตเงิน ไม่สนใจให้มีการลงทุนเพื่อขยายกิจการ ในอีกด้านหนึ่ง เจ้าของภายนอกสามารถจัดหาเงินทุนจากภายนอกที่จำเป็นเพื่อการขยายกิจการ แม้ว่าสำหรับการพิจารณาทางเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ การแยกกันของการเป็นเจ้าของกับที่ตั้งไม่ใช่ตัวกำหนดที่สำคัญของการลงทุน แต่ในการพิจารณาที่ไม่ใช่ทางเศรษฐศาสตร์ก็อาจมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจลงทุนได้ในบางครั้ง

โครงสร้างตลาด (Market Structure)

ธรรมชาติของตลาดที่หน่วยธุรกิจซื้อและขาย อาจกระทบต่อความเป็นอยู่ดีทางเศรษฐกิจของชุมชน ตัวอย่างเช่น ถ้าฐานของชุมชนเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ที่ดำเนินการครบวงจรการผลิตในตัวเอง ก็จะทำให้มีโอกาสน้อยที่ธุรกิจใหม่ๆ จะเกิดขึ้นมาเพื่อขายสินค้าให้กับกิจการหลัก บรรยาการการเป็นผู้ประกอบการลดลง ผู้ผลิตสองสามรายจะทำตัวเป็นผู้ซื้อที่ผูกขาด (monopsonists) ในตลาดแรงงาน จึงทำให้ค่าจ้างแรงงานต่ำกว่าที่ควรจะเป็น และถ้ากิจการหลักขายผลผลิตของตนในตลาดที่ผูกขาดน้อยราย (oligopolistic markets) ราคาของผลผลิตจะไม่ยืดหยุ่นในทางลดลง เพราะแต่ละกิจการกลัวการเกิดสงครามราคาถ้ามีกิจการใดลดราคาลงมาก่อน ดังนั้น ถ้าเกิดการตกต่ำทางเศรษฐกิจที่ทำให้ความต้องการสินค้าลดลง ก็เกิดการว่างงานในท้องถิ่นสูงกว่าที่ควรเป็นกว่าในกรณีที่กิจการมีการแข่งขันกัน ผลก็คือ ภูมิภาคที่มีสัดส่วนของธุรกิจผูกขาดอยู่สูง จะอ่อนไหวกับการผันผวนทางเศรษฐกิจมากขึ้น

โครงสร้างทางการเมืองและสังคม (Political and Social Structure)

นักรัฐศาสตร์มักแยกความแตกต่างระหว่าง ชุมชนที่มีโครงสร้างอำนาจจากหลายฝ่ายที่การตัดสินใจทำร่วมกันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ กับ โครงสร้างอำนาจที่มีผู้นำที่การตัดสินใจใด ๆ มักทำโดยคนกลุ่มเดียว เป็นที่แน่นอนว่า โครงสร้างทางเศรษฐศาสตร์ของบริเวณหนึ่ง ๆ มีผลต่อโครงสร้างทางการเมือง และโครงสร้างทางการเมืองก็ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจเติบโตทางเศรษฐกิจ และโอกาสกับนโยบายของการพัฒนาเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ชุมชนของคนทีปลดเกษียณแล้วหรือที่เป็นสถานที่พักผ่อน มักถูกรอบงำโดยกลุ่มผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องอยู่กับอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งมักส่งเสริมการขยายตัว ผลก็คือ จะขัดแย้งกับกลุ่มที่ต้องการความสงบโดยไม่ต้องการขยาย และอยากให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี อนาคตทางเศรษฐกิจของบริเวณนี้จะขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางการเมืองเป็นสำคัญ

โครงสร้างทางประชากร (Demographic Structure)

ส่วนประกอบทางด้านอายุ เพศ และการศึกษาของภูมิภาค มีอิทธิพลต่อโอกาสการพัฒนาทางเศรษฐกิจในหลาย ๆ ด้าน ในชุมชนที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ประชากรต้องพึ่งเงินบำนาญ ดอกเบี้ยที่ได้รับจากเงินออม กิจกรรมทางเศรษฐกิจมักจะเป็นการให้บริการกับผู้เกษียณแล้ว ในขณะที่ชุมชนที่ส่วนใหญ่เป็นประชากรที่มักเคลื่อนย้ายสูง ก็เป็นการยากที่จะคงระดับลูกจ้าง หรือ ประชากรอายุน้อยที่เป็นแหล่งความต้องการโรงเรียนหรือโครงสร้างพื้นฐานอื่น ๆ ตัวอย่างเช่น บางท้องถิ่นในชนบทของประเทศไทย ที่มีการอพยพออกสูงของเด็กในวัย

เรียนและหนุ่มสาวในวัยทำงาน ผลคือ โรงเรียนบางแห่งต้องปิดลง และไม่สามารถสร้างงานในท้องถิ่นได้

สรุป

สิ่งที่เรากล่าวมาในบทก่อน ๆ นั้น จัดได้ว่าเป็นการศึกษาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคระดับจุลภาค โดยในบทที่ 4 มีบางส่วนที่ถือว่าเป็นการศึกษาเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคในระดับมหภาค เช่น ระบบของเมือง ในบทนี้จะเป็นระดับมหภาคทั้งหมด ซึ่งก็คือ การศึกษาถึงปัญหาต่าง ๆ เมื่อกิจกรรมประเภทต่าง ๆ เลือกที่ตั้งรวมกันจนเป็นภูมิภาคหนึ่ง ๆ

ในบทนี้ เราเริ่มที่คำนิยามของภูมิภาค ต่อมาด้วยแนวทางในการแบ่งพื้นที่ออกเป็นภูมิภาค โดยมีแนวทางอยู่ 2 แนวทางด้วยกันคือ การแบ่งพื้นที่ตามความเหมือนกันของลักษณะบางอย่าง เช่น อาชีพ โครงสร้างทางภูมิศาสตร์ ภาษา วัฒนธรรม ฯลฯ เรียกว่าภูมิภาคเหมือนกัน กับ การแบ่งพื้นที่ตามการพึ่งพาหรืออยู่ใต้อิทธิพลของศูนย์กลางเดียวกัน เรียกว่าภูมิภาคที่มีจุดรวมร่วมกัน สิ่งที่เราสงเกตใจเป็นพิเศษในบทนี้คือ ความสัมพันธ์ของกิจกรรมภายในภูมิภาค เพราะเป็นโครงสร้างที่จะช่วยให้เราเข้าใจลักษณะทางเศรษฐกิจของการอยู่ร่วมกันของกิจกรรมประเภทต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาหรือความถดถอยของระบบเศรษฐกิจของภูมิภาค ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมมีด้วยกัน 3 ลักษณะคือ (1) ความสัมพันธ์แนวดิ่ง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันของกิจกรรมที่เป็นผู้ซื้อผู้ขายของกันและกัน การมีปรากฏอยู่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะดึงดูดให้เกิดอีกฝ่ายหนึ่งขึ้นในระบบเศรษฐกิจของภูมิภาค (2) ความสัมพันธ์แนวขวาง เป็นการแข่งขันกันในกลุ่มกิจการในกิจกรรมประเภทเดียวกัน ซึ่งจะมีผลให้เกิดการแย่งปัจจัยการผลิตและหรือตลาด และ (3) ความสัมพันธ์แบบสนับสนุนกัน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกัน แม้ว่าจะไม่ได้เกี่ยวข้องกันในฐานะของผู้ซื้อและผู้ขายระหว่างกันโดยตรง

เพื่อที่จะเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ในเวลาเดียวกัน หรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ ในเวลาที่ต่างกัน นั้น เราคงต้องการข้อมูลเชิงปริมาณบางอย่าง ซึ่งมักหาได้จากหน่วยงานทั้งของภาครัฐและภาคเอกชน ดังเช่นตัวอย่างที่แสดงในตาราง 5-1 ถึง 5-4 แต่ที่ได้จากตารางดังกล่าวยังไม่เพียงพอที่จะวิเคราะห์ถึงเค้าโครงทางเศรษฐกิจของภูมิภาคได้ดีเท่าที่ควร เราจึงนำเสนอตัววัดทางคณิตศาสตร์ 2 ตัวคือ อัตราส่วนที่ตั้ง และสัมประสิทธิ์ความชำนาญเฉพาะอย่าง ซึ่งจะช่วยให้เราเห็นภาพทางเศรษฐกิจของภูมิภาคต่าง ๆ ได้ว่า มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจประเภทใดมากเป็นพิเศษเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐานหนึ่ง ๆ ซึ่งอย่างน้อยก็ช่วยให้เราเข้าใจถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของภูมิภาคนั้น ๆ อันเป็นแนวทางที่เราจะวิเคราะห์ถึง โอกาสที่

ภูมิภาคนั้นจะเจริญเติบโตหรือชะงักงันทางเศรษฐกิจได้ อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ตัวเลขรวมทางเศรษฐกิจเท่านั้นที่เราให้ความสนใจ เราพยายามที่จะศึกษาถึงลักษณะอื่นของโครงสร้างของภูมิภาคด้วย โครงสร้างต่าง ๆ เหล่านี้ประกอบไปด้วย โครงสร้างทางอาชีพ โครงสร้างการเป็นเจ้าของ โครงสร้างตลาด โครงสร้างทางการเมืองและสังคม และโครงสร้างทางประชากร โครงสร้างทั้งหมดนี้มีส่วนอย่างมากในการกำหนดแนวโน้มในอนาคตของภูมิภาค

คำถามท้ายบท

1. ภูมิภาคคืออะไร?
2. แนวทางในการแบ่งพื้นที่ออกเป็นภูมิภาคมีกี่แนวทาง? อะไรบ้าง?
3. ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมภายในภูมิภาคมีอะไรบ้าง?
4. การเชื่อมโยงไปข้างหน้า (Forward linkage) แตกต่างจากการเชื่อมโยงไปข้างหลัง (Backward linkage) อย่างไร?
5. อัตราส่วนที่ตั้ง (Location quotients) คืออะไร? มีความหมายอย่างไร?
6. สัมประสิทธิ์ความชำนาญเฉพาะอย่าง (Coefficient of specialization) คืออะไร? มีความหมายอย่างไร?
7. ลักษณะของโครงสร้างภูมิภาคมีอะไรบ้าง?

หนังสืออ้างอิง

1. Blair, John P. *Urban & Regional Economics*, Boston: Richard D. Irwin Inc., 1991
2. Hoover, Edgar M. *An Introduction to Regional Economics*, 2nd ed. New York: Alfred A. Knopf Inc., 1975